

СЕКЦІЯ 15.

ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕК У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

ІВАНІЙЧУК ТАІСІЯ ЮРІЇВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
директор Наукової бібліотеки

КУЗЬМІН ЕДУАРД ЕДУАРДОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
бібліотекар Наукової бібліотеки

OPEN ACCESS, COALITION S & 'PLAN S': ЩО, ДЛЯ ЧОГО, ДЛЯ КОГО ...?

*«... жодна наука не повинна бути замкнена
платним доступом ...».*

Марк Шильц

Ідея відкритої науки є однією з найважливіших стратегічних цілей як на національному, – українському, так і на європейському рівнях, однак, деякі аспекти її функціонування безумовно потребують подальших критичних роздумів. Як правило, стратегія відкритої науки включає в себе низку вимог до відкриття доступу до наукових публікацій і матеріалів з метою отримання більш доступних наукових даних, їх багаторазового використання, вимог щодо заохочення розробки, використання, а також поширення програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом і т. д., що дає підстави стверджувати, що саме відкрита наука в умовах всеосяжної цифровізації сприяє демократизації процесу досліджень, але разом з тим, неодмінно потребує відповідного правового супроводу та віднайдень певного балансу між приватним та публічним інтересом у суспільстві.

Наразі наукова спільнота Європи активно «відстоює» розширення запровадження політики відкритого доступу до експериментальних даних та результатів наукових досліджень. Так, наприклад, у 2002 р. була проголошена Будапештська ініціатива відкритого доступу, у 2003 р. – Бетездинська заява про відкритий доступ до публікацій, а також Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань. Надалі, у 2013 р., у межах Європейського Союзу, були сформульовані принципи переходу до відкритого доступу у науці.

Однак, незважаючи на це, окремі фахівці на той час все ще «... прагнули бачити більший прогрес...» у відповідній сфері [5]. У зв'язку з чим, 4 вересня 2018 року група національних організацій, що фінансують дослідження, за підтримки Європейської Комісії та Європейської дослідницької ради оголосили про запуск ініціативи спрямованої на те, щоб зробити реальністю повний та невідкладний відкритий доступ до наукових публікацій [2]. Відповідне об'єднання отримало назву *cOAlition S*, а сама ініціатива знайшла своє відображення у положеннях розробленого *Plan S*, що у свою чергу закріпив мету та десять принципів діяльності об'єднання. Так, відповідним планом *cOAlition S* фактично поклала на себе зобов'язання впровадити «у життя» до 2020 р. положення про те, що наукові публікації, що є результатами досліджень, що фінансувались за рахунок державних грантів, наданих національними та європейськими дослідницькими радами та органами фінансування, повинні бути опубліковані у відповідних журналах відкритого доступу або на відповідних платформах відкритого доступу [3], а також зобов'язання реалізації десяти принципів для досягнення означеної мети, серед яких: 1) автори зберігають авторські права на їх публікацію без обмежень. Усі публікації повинні публікуватись під відкритою ліцензією, бажано ліцензією *Creative Commons Attribution CC BY*. У всіх випадках застосовувана ліцензія повинна відповідати вимогам, визначеним Берлінською декларацією; 2) організацій, що фінансують дослідження забезпечать спільне встановлення надійних критеріїв та вимог до послуг, що відповідають вимогам високоякісних журналів відкритого доступу та платформ відкритого доступу; 3) у випадку, якщо такі високоякісні журнали або платформи відкритого доступу ще не існують, організації, що фінансують дослідження будуть координовано стимулювати їх створення та підтримку, коли це буде доречно; також буде надана підтримка для інфраструктур відкритого доступу, де це необхідно; 4) де це доречно, плату за публікацію з відкритим доступом покривають організації, що фінансують дослідження або університети, а не дослідники самостійно; визнається, що всі вчені повинні мати можливість публікувати свою роботу у відкритому доступі, навіть якщо їх установи мають обмежені кошти; 5) у разі, якщо за публікації у відкритому доступі передбачається справляння плати, їх фінансування є стандартизованим та обмеженим (по всій Європі); 6) організації, що фінансують дослідження будуть просити університети, дослідницькі організації та бібліотеки узгодити свою політику та стратегії, особливо для забезпечення прозорості; 7) вищезазначені принципи повинні застосовуватись до всіх видів наукових публікацій, але зрозуміло, що терміни для досягнення відкритого доступу для монографій і книг можуть бути довгими за 1 січня 2020 р.; 8) важливість відкритих архівів та сховищ для розміщення дослідницьких результатів визнана через їх довгострокову функцію архівування та їх потенціал для редакційних інновацій; 9) «гібридна» модель публікації не відповідає вищезазначеним принципам; 10) організації, що фінансують дослідження будуть контролювати дотримання та санкціонувати невідповідність [6].

Таким чином, впровадження заходів для досягнення поставленої мети неодмінно свідчить про необхідність переходу до нових моделей академічного видання, до наукової видавничої системи, що характеризується негайним, вільним онлайн-доступом і, в основному, необмеженим використанням і повторним використанням наукових публікацій, тобто до такої системи наукової публікації, що є більш доступною, ефективною, справедливою і прозорою [4].

Так, поділяючи ідеї відкритого, вільного та безперешкодного доступу до освітніх та наукових матеріалів, Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» довготривалий час послідовно впроваджує цінності та ідеали, що закріплені у *Plan S*, успішно реалізуючи такі проекти, як: *Dspace*, *Open Journal Systems (OJS)*, *Open Conference Systems (OCS)*, організовуючи, як всеукраїнські, так і міжнародні науково-практичні конференції, методичні семінари, школи, тренінги та воркшопи, а також приймаючи участь у заходах, присвячених популяризації *Open Access (OA)*, зокрема, наприклад, *Open Access Week*¹ тощо. Так, і хоча існує низка дискусійних питань, пов'язаних переважно з правом інтелектуальної власності, фінансуванню та оплатою суміжних наукових та «довколонукових» послуг і сервісів, твердо переконані в тому, що тільки «відкритість, гласність та публічність» беззаперечно є запорукою ефективної боротьби з академічною недобросовістю, що тільки вони є «ключем» до розвитку дійсно «відкритої науки». Тож, насамкінець, повертаючись до питання у назві зазначених тез доповіді, «що?», – «відкритий доступ», «для чого?», – «для науки», – «для кого?», – «для кожного з нас ... ».

Список використаної літератури:

1. Open Access Week October 21 27, 2019 | Everywhere. URL: <http://www.openaccessweek.org/> (date of appeal: 22.04.2019).
2. About | Plan S. URL: <https://www.coalition-s.org/about/> (date of appeal: 22.04.2019).
3. cOAlition S: Making Open Access a Reality by 2020 | Plan S. URL: <https://www.coalition-s.org/coalition-s-launch/> (date of appeal: 22.04.2019).
4. cOAlition S: Making full and immediate Open Access a reality | Guidance on the Implementation of Plan S. URL: https://www.coalition-s.org/wp-content/uploads/271118_cOAlitionS_Guidance.pdf (date of appeal: 22.04.2019).
5. Communication on 'Plan S'. URL: https://www.scienceeurope.org/wp-content/uploads/2018/07/Plan_S_Communication_110718.pdf (date of appeal: 22.04.2019).
6. Plan S: Accelerating the transition to full and immediate Open Access to scientific publications URL: https://www.scienceeurope.org/wp-content/uploads/2018/09/Plan_S.pdf (date of appeal: 22.04.2019).

Ключові слова: відкрита наука, відкритий доступ, наукові публікації.

Ключевые слова: открытая наука, открытый доступ, научные публикации.

Key words: Open Science, Open Access, cOAlition S, Plan S, scientific publications.

¹ Див. детальніше, наприклад: [1].